

GIẢI PHÁP QUẢN LÝ TIỀN ẢO, TÀI SẢN ẢO

TS. PHẠM THỊ THÚY HẰNG - Đại học Vinh *

Trong những năm gần đây, cùng với sự phát triển của khoa học công nghệ, “tiền ảo”, “tài sản ảo” là những vấn đề “nóng” thu hút sự quan tâm của dư luận. Tại Việt Nam, tuy “tiền ảo” không được chấp nhận, không phải là phương tiện thanh toán hợp pháp nhưng hoạt động của nó vẫn có chiều hướng gia tăng bất chấp rủi ro. Làm thế nào để quản lý hiệu quả và hạn chế được những rủi ro từ đồng tiền ảo trong bối cảnh cuộc Cách mạng công nghệ 4.0 là vấn đề đặt ra cho các nhà quản lý và nhà đầu tư.

Từ khóa: Tiền ảo, tài sản ảo, công nghệ 4.0, thanh toán điện tử, quản lý rủi ro, thị trường tiền tệ

SOLUTIONS TO VIRTUAL CURRENCIES AND ASSETS MANAGEMENT

In recent years, as a result of science and technology development, “virtual currencies” and “virtual assets” are the “hot topics” of communities. In Vietnam, despite the disapproval of “virtual currencies” as a legal payment method, their performance still experiences positive development. How to manage effectively and how to minimize the negative effects of virtual currencies in the context of the Industrial Revolution 4.0 are the key concerns of managers and investors.

Keywords: Virtual currencies, virtual assets, Industrial Revolution 4.0, electronic payment, risk management, monetary market

Ngày nhận bài: 13/4/2018

Ngày hoàn thiện biên tập: 26/4/2018

Ngày duyệt đăng: 4/5/2018

Nhiều rủi ro tiềm ẩn

Được đánh giá là có nhiều ưu điểm trong giao dịch, các đồng tiền ảo thu hút sự quan tâm cao của nhà đầu tư (NĐT) và đã có những tác động nhất định đến thị trường tài chính, tiền tệ thế giới. Không phủ nhận những ưu điểm nhưng tiền ảo vẫn tiềm ẩn nhiều rủi ro cho NĐT, thậm chí cho cả thị trường tiền tệ...

Trong thời gian qua, tại Việt Nam đã xuất hiện những hoạt động giao dịch đồng tiền ảo theo mô hình kinh doanh đa cấp. Trong hoạt động này, NĐT bỏ một khoản tiền để tham gia hệ thống và sở hữu đồng tiền ảo, sau đó phải tuyển dụng người đầu tư

mới đặt ở tuyến dưới của mình để được hưởng các khoản hoa hồng, tiền thưởng. Con số tiền ảo đã bùng lên mạnh mẽ tại Việt Nam, cho dù pháp luật không cho phép. Bỏ qua nhiều khuyến cáo, NĐT vẫn đổ tiền thật để kinh doanh tiền ảo, bất chấp những rủi ro rình rập.

Điển hình là tháng 4/2018, tại TP. Hồ Chí Minh, hàng chục người tham gia vào mô hình đầu tư tiền ảo iFan, Pincoin đã kéo đến trụ sở Công ty cổ phần Modern Tech tố cáo bị lừa đảo chiếm đoạt trên 15.000 tỷ đồng. Vụ việc này là lời cảnh báo cho nhiều NĐT đang lao vào đầu tư các loại tiền ảo bất chấp mọi rủi ro, mong làm giàu thật nhanh trong khi chưa có khung pháp lý nào quy định, quản lý hoạt động kinh doanh tiền ảo tại Việt Nam.

Thực tế cho thấy, iFan đã “gắn mác” xuất phát từ Singapore nhằm lấy niềm tin của NĐT Việt Nam. iFan bắt đầu chiến dịch bằng việc “tô vẽ” cho sản phẩm của mình từ việc xây dựng một trung tâm kết nối giữa các nghệ sĩ và người hâm mộ (chẳng hạn như mua bán album ca nhạc, chia sẻ thông tin...). Thậm chí, còn đưa ra “bánh vẽ” sẽ giúp người dùng nhập tịch Mỹ, hoặc dùng tài khoản để thanh toán như thẻ Visa, hay sẽ tiến hành niêm yết trên sàn chứng khoán Nasdaq (Mỹ)... Công ty này còn cam kết, đầu tư vào tiền ảo iFan được hưởng lợi nhuận thấp nhất là 48%/tháng, thời gian hoàn vốn tối đa 4 tháng. Bên cạnh đó, nếu NĐT mời gọi được người khác tham gia, sẽ được hưởng thêm hoa hồng 8%...

Bằng những thủ đoạn trên, các thành viên của Công ty Modern Tech đã mời gọi khoảng 32.000 NĐT tham gia dự án tiền ảo iFan. Điều đáng nói, sau khi NĐT góp vốn 15.000 tỷ đồng, họ không được Công ty Modern Tech hoàn trả vốn, lãi và biến mất. Chiêu thức của mô hình này là đưa ra lãi suất thật cao để kích thích lòng tham của NĐT và trả hoa hồng cao cho người giới thiệu. Đã có rất nhiều lời

cảnh báo về mô hình này nhưng không ít người vẫn “sập bẫy” vì lợi nhuận quá cao, không quan tâm đến dự án đầu tư là gì, hiệu quả ra sao, mà chỉ quan tâm đến lãi suất được hưởng. Sự việc trên thực chất là lừa đảo những người nhẹ dạ, cả tin, muốn làm giàu nhanh. Trên thực tế, không có lĩnh vực kinh doanh nào lợi nhuận tới gần 50%/tháng...

Trước đó, vào năm 2016, tại tỉnh Gia Lai, mô hình giao dịch tiền ảo đa cấp với tên gọi “Ngân hàng cộng đồng Bitcoin” đã giúp một số đối tượng lừa đảo lợi dụng sự tin tưởng của người dân để chiếm đoạt trên 22 tỷ đồng. Trong khi đó, các giao dịch Bitcoin chủ yếu diễn ra trên mạng internet nên công tác điều tra vô cùng khó khăn. Vì thế, khi mô hình này bị sập, người dân không thể rút được tiền đầu tư vào hệ thống.

Ngoài việc là phương tiện cho các đối tượng lừa đảo, các đồng tiền ảo khác còn có khả năng tạo điều kiện cho tội phạm tin tặc, rửa tiền lậu hành. Vì tính ẩn danh của tiền ảo và không bị ai kiểm soát, tội phạm hoàn toàn có thể sử dụng đồng tiền này như một phương thức giao dịch. Tin tặc có thể tìm cách tấn công nhiều sàn giao dịch để đánh cắp tiền ảo với số lượng lớn và nạn rửa tiền có thể xảy ra một cách dễ dàng.

Tiền ảo, tài sản ảo tồn tại ngoài quy định pháp luật?

Điều 163 Bộ luật Dân sự 2005 quy định, tài sản bao gồm “vật, tiền, giấy tờ có giá và các quyền tài sản”. Bộ luật Dân sự 2005 mới chỉ liệt kê những đối tượng có thể được coi là tài sản mà không đưa ra khái niệm cụ thể về tài sản, cũng không đưa ra tiêu chí chung để làm căn cứ xác định đối tượng nào đó có phải là tài sản hay không. Theo tiêu chí này, “tài sản ảo” cũng có thể trở thành loại tài sản mới được pháp luật thừa nhận bởi ý nghĩa kinh tế của nó là hiển nhiên trong giao lưu dân sự, thể hiện qua thực tiễn nó đã là đối tượng của các giao dịch kinh tế liên quan.

Vậy “tài sản ảo” có phải là tài sản hay không? Để xác định “tài sản ảo” là một loại tài sản cần phải xem xét trên nhiều khía cạnh khác nhau.

Thứ nhất, xét về tính pháp lý thì “tài sản ảo” là một khái niệm rất rộng như tên miền internet, địa chỉ hộp thư điện tử, các loại tài khoản game online... Nhưng phổ biến nhất là “tài sản ảo” trong trò chơi trực tuyến, tên miền.

Tiếp cận theo nghĩa hẹp, “tài sản ảo” là các đối tượng ảo trong thế giới ảo, còn theo nghĩa rộng thì “tài sản ảo” được hiểu là những tài nguyên trên mạng máy tính được xác định giá trị bằng tiền và có thể chuyển giao trong các giao dịch dân sự. Khái

niệm này được tiếp cận thông qua tư duy lý luận về quyền tài sản.

Điều 181 Bộ luật Dân sự 2005 quy định: “Quyền tài sản là quyền trị giá được bằng tiền và có thể chuyển giao trong giao dịch dân sự, kể cả quyền sở hữu trí tuệ”. Con người không thể thông qua các giác quan của mình để tiếp cận được với quyền tài sản nên quyền tài sản không tạo cho mọi người khả năng tiếp cận mang tính vật thể mà cần phải xác định loại tài sản này thông qua giá trị thể hiện bằng tiền. Nhờ thông qua giá trị bằng tiền của quyền tài sản mà chúng ta có thể tiếp cận và tạo nên khả năng cảm nhận đầy đủ các quyền năng của chủ sở hữu đối với “tài sản ảo”, đó là quyền chiếm hữu, sử dụng và định đoạt. Điều đó cho thấy, “tài sản ảo” có bản chất “rất gần” với quyền tài sản và do đó việc thừa nhận nó như một loại tài sản cũng là hợp lý.

Thứ hai, xét về bản chất, “tài sản ảo” chỉ là hình ảnh thể hiện ra bên ngoài của các thông tin tồn tại dưới dạng các đoạn mã máy tính. Các đoạn mã khác nhau tạo nên những loại “tài sản ảo” khác nhau. Chính vì vậy, “tài sản ảo” cũng có sự thống nhất của tính chất nội tại và hình ảnh bên ngoài như bất kỳ tài sản thông thường nào khác. Tuy nhiên, do các đoạn mã máy tính không tồn tại độc lập hoàn toàn nên không thể thực hiện quyền chiếm hữu như tài sản thông thường mà chỉ có thể thực hiện được quyền này thông qua giá trị bằng tiền của “tài sản ảo” đó.

Điều này về bản chất không khác với quyền sở hữu trí tuệ (có tính vô hình) đã được thừa nhận là một loại quyền tài sản. Tương tự như vậy, việc thừa nhận “tài sản ảo” là các đoạn mã ghi nhận quyền của người chơi sẽ có ý nghĩa quan trọng trong việc bảo hộ và khai thác các lợi ích của “tài sản ảo”, đồng thời giải quyết được nhiều vấn đề về tài nguyên mạng đã gây tranh chấp hiện nay.

Thứ ba, xét về mặt giá trị, “tài sản ảo” có giá trị kinh tế và giá trị sử dụng vì nó đáp ứng những nhu cầu của con người. Trò chơi trực tuyến đáp ứng nhu cầu về giải trí; tên miền cung cấp một hình thức đại diện cho doanh nghiệp, cơ quan, thương hiệu... Trong thực tế, các giao dịch liên quan đến “tài sản ảo” được thực hiện khá phổ biến, mặc dù pháp luật không chính thức thừa nhận và bảo hộ loại tài sản này là đối tượng của giao dịch dân sự nhưng giá trị của các loại “tài sản ảo” này là rất lớn, có thể trị giá hàng chục, hàng trăm triệu, thậm chí hàng tỷ đồng.

Tại Việt Nam, Công ty An ninh mạng Bkav đã bỏ ra 2,3 tỷ đồng để mua lại tên miền Bkav.com; doanh nhân Phạm Trường Sơn, Giám đốc Công ty kinh doanh đồ ảo Market4gamer đã chi 1,8 tỷ đồng

mua lại 02 tài khoản game của game thủ Hắc Điều. Từ thực tế trên, dù không được thừa nhận thì trên thực tế, việc mua bán, trao đổi tài sản trong các trò chơi điện tử vẫn diễn ra.

Ngay từ khi đồng Bitcoin mới xuất hiện ở Việt Nam, Ngân hàng Nhà nước đã đưa ra thông báo khẳng định, tiền ảo Bitcoin không phải là tiền tệ và không phải là phương tiện thanh toán hợp pháp tại Việt Nam. Đồng thời, cơ quan này cảnh báo, nếu rủi ro xảy ra, người sở hữu, mua bán, sử dụng các loại tiền ảo hoàn toàn không được pháp luật Việt Nam bảo vệ. Bên cạnh đó, theo Cục Quản lý cạnh tranh (Bộ Công Thương), do các hoạt động mua bán tiền ảo thường được thực hiện và giao dịch trên trang tin điện tử với máy chủ đặt tại nước ngoài, nên việc tham gia hoạt động kinh doanh này tiềm ẩn nhiều rủi ro.

Yêu cầu quản lý tiền ảo trong bối cảnh mới

Theo Bộ luật Hình sự 2015, hành vi phát hành, cung ứng, sử dụng phương tiện thanh toán không hợp pháp gây thiệt hại cho người khác về tài sản từ 100 triệu đồng sẽ bị truy cứu trách nhiệm hình sự. Tương tự, tại khoản 6, Điều 27, Nghị định số 96/2014/NĐ-CP về xử phạt hành chính trong lĩnh vực tiền tệ và hoạt động ngân hàng, hành vi phát hành, cung ứng, sử dụng các phương tiện thanh toán không hợp pháp, bao gồm cả Bitcoin và các loại tiền ảo tương tự khác sẽ bị xử phạt vi phạm hành chính với mức phạt từ 150 - 200 triệu đồng.

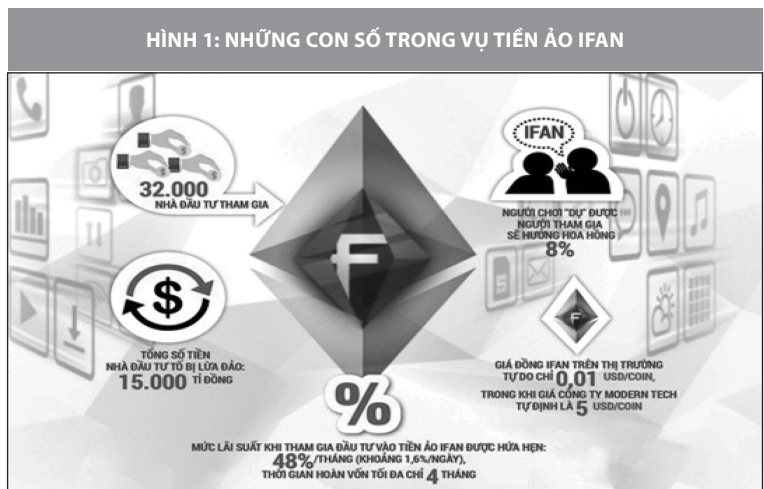
Tuy nhiên, cần lưu ý rằng, chủ thể thực hiện hành vi phát hành, cung ứng, sử dụng phương tiện thanh toán không hợp pháp có thể là các cá nhân, tổ chức nói chung mà không chỉ là các tổ chức tín dụng hay cá nhân làm việc trong các tổ chức này. Với các quy định hiện hành tại Nghị định số 96/2014/NĐ-CP và Bộ luật Hình sự 2015, cần thiết phải làm rõ hai vấn đề: (i) Phương tiện thanh toán như thế nào bị coi là không hợp pháp; (ii) Hành vi phát hành, cung ứng, sử dụng phương tiện thanh toán được hiểu như thế nào?

Trong hệ thống pháp luật Việt Nam hiện hành, phương tiện thanh toán không dùng tiền mặt bao gồm séc, lệnh chi, ủy nhiệm chi, nhò thu, ủy nhiệm thu, thẻ ngân hàng và các phương tiện thanh toán khác theo quy định của Ngân hàng Nhà nước (Văn bản hợp nhất 43/VBHN-NHNN năm 2016 hợp nhất Nghị định về thanh toán không dùng tiền mặt do Ngân hàng Nhà nước Việt Nam ban hành, Điều 4, khoản 6). Phương tiện thanh toán không hợp pháp là các phương tiện thanh toán không được liệt kê (Văn bản

hợp nhất 43/VBHN-NHNN năm 2016 hợp nhất Nghị định về thanh toán không dùng tiền mặt do Ngân hàng Nhà nước Việt Nam ban hành, Điều 4, khoản 7). Điều này cũng phù hợp với nội dung thông cáo báo chí của Ngân hàng Nhà nước Việt Nam về việc khẳng định Bitcoin và các loại tiền ảo tương tự khác không phải là tiền tệ và không phải là phương tiện thanh toán hợp pháp tại Việt Nam. Trong khi hành vi “phát hành” và “sử dụng” phương tiện thanh toán dường như có vẻ khá rõ ràng thì hành vi “cung ứng” lại khó xác định hơn. Bên cạnh việc xác định các hành vi có nguy cơ vi phạm pháp luật liên quan tới Bitcoin, một trong những vấn đề pháp lý nổi cộm khác liên quan tới Bitcoin nói riêng và các đồng tiền mã hóa nói chung là sự cần thiết phải phân biệt rõ tiền ảo Bitcoin như một phương tiện thanh toán với tiền ảo Bitcoin như một loại tài sản, trên cơ sở đó bảo vệ được quyền lợi hợp pháp của các bên trong giao dịch mua bán tiền ảo Bitcoin.

Vì Bitcoin và các loại tiền ảo khác chưa được thừa nhận như một loại tài sản trong hệ thống pháp luật Việt Nam nên các hợp đồng mua bán Bitcoin cũng không phải là một giao dịch dân sự thuộc phạm vi điều chỉnh của pháp luật dân sự Việt Nam. Điều này đồng nghĩa với việc tranh chấp liên quan tới hợp đồng mua bán tiền ảo Bitcoin cũng không được tòa án giải quyết. Đây là một khoảng trống pháp lý vào thời điểm hiện tại và sẽ còn phải mất khá nhiều thời gian để lấp đầy.

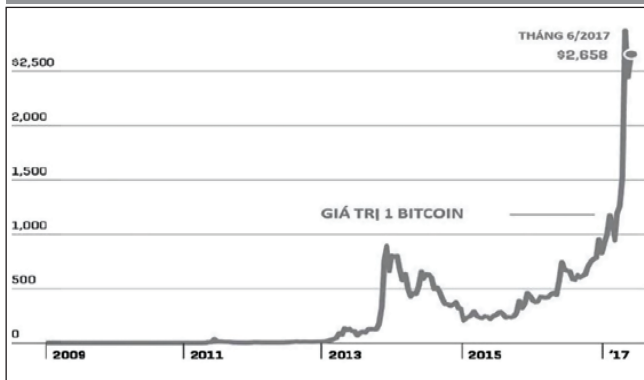
Khi đánh giá tác động 02 mặt của tiền ảo Bitcoin đối với thị trường Việt Nam, nhiều chuyên gia tài chính cho rằng, đến thời điểm này, khi giá trị của Bitcoin càng ngày càng cao, số người đầu tư ngày càng lớn tại Việt Nam thì cần phải gấp rút có khung pháp lý về quản lý tiền ảo. Hiện nay, Việt Nam đặt ra vấn đề quản lý, hoàn toàn chưa có văn bản nào cấm hoặc thừa nhận toàn bộ hoặc một phần đối với

Nguồn: Tổng hợp của tác giả

HÌNH 2: GIÁ TRỊ BITCOIN THỜI ĐIỂM THÁNG 6/2017

Nguồn: Blockchain.info

đồng tiền ảo Bitcoin. Do đó, muốn quản lý được tiền ảo, trước tiên cần phải công nhận tiền ảo là một loại tài sản và loại tài sản này cần phải được quản lý chặt chẽ để tránh sự biến tướng như trong thời gian qua.

Tính kịp thời trong việc ban hành chính sách luôn là một trong các yếu tố quyết định sự thành công của chính sách đó, đồng thời cũng là một thách thức đáng kể với các cơ quan có thẩm quyền. Điển hình, tháng 8/2017, Thủ tướng Chính phủ đã phê duyệt Đề án hoàn thiện khung pháp lý để quản lý, xử lý đối với các loại tài sản ảo, tiền điện tử, tiền ảo... Theo đó, dự kiến, đến cuối năm 2020, Bộ Tư pháp sẽ phải hoàn thiện hồ sơ đề nghị xây dựng luật sửa đổi, bổ sung các luật liên quan đến tài sản ảo, tiền ảo. Như vậy, dự kiến sẽ mất hơn 3 năm để Việt Nam đưa ra được một khung chính sách cơ bản đối với tiền mã hóa trong khi nhiều quốc gia đã đi trước Việt Nam trong vấn đề này. Cũng có khả năng vào thời điểm 2020, tiền mã hóa đã không còn phổ biến và nhu cầu của xã hội lúc đó là sự cần thiết điều chỉnh các mối quan hệ xã hội mới phát sinh dựa trên nền tảng công nghệ blockchain, ví dụ như hợp đồng thông minh.

Xây dựng chính sách bắt kịp với sự phát triển của công nghệ là một thách thức không chỉ với Việt Nam mà với nhiều quốc gia khác. Ở nước ta, công tác xây dựng pháp luật mới được thực sự quan tâm trong khoảng 20-25 năm trở lại đây. Sự thiếu kinh nghiệm trong việc xây dựng chính sách kết hợp với bối cảnh nhiều quan hệ xã hội mới được định hình đã dẫn tới sự lúng túng của các nhà làm luật. Bên cạnh áp lực về ban hành các chính sách kịp thời, cuộc Cách mạng công nghệ 4.0 có thể sẽ còn thách thức các nhà làm chính sách hơn khi đòi hỏi họ phải hiểu cả về công nghệ để có thể nhìn ra được bản chất của quan hệ xã hội bất kể "lớp vỏ" của các công nghệ liên quan phức tạp như thế nào.

Cần ban hành khung pháp lý quản lý tiền ảo, tài sản ảo. Các loại tiền ảo cũng là công cụ để thực hiện

việc rửa tiền, chuyển tài sản ra nước ngoài nhanh chóng, bất hợp pháp... Vì vậy, Chính phủ cần ban hành khung pháp lý quản lý chặt chẽ việc kinh doanh, đầu tư tiền ảo nhằm bảo vệ quyền lợi cho NĐT, góp phần bảo đảm an toàn cho thị trường trường tài chính. Đặc biệt, việc kiểm soát các sàn giao dịch, tổ chức những sự kiện quảng bá liên quan đến đầu tư tiền kỹ thuật số phải được đăng ký và được cơ quan chức năng xem xét kỹ nội dung mới được phép tổ chức. Cụ thể:

Thứ nhất, Ngân hàng Nhà nước cần sớm phối hợp với các bộ, ngành để đề xuất biện pháp quản lý phù hợp đối với tài sản ảo, tiền ảo trong thời gian tới. Theo đó, cần có định nghĩa cũng như có một hành lang pháp lý và quản lý thống nhất, rõ ràng về các đồng tiền ảo.

Thứ hai, để quản lý hiệu quả đồng tiền ảo cần phải nhận diện đầy đủ, chính xác bản chất của tài sản ảo, tiền điện tử, tiền ảo theo kinh nghiệm nước ngoài và thực tiễn Việt Nam; Mối quan hệ với tài sản thực, tiền thực; Vai trò của tài sản ảo, tiền điện tử, tiền ảo và tác động của tài sản ảo, tiền điện tử, tiền ảo tới pháp luật.

Thứ ba, rà soát, đánh giá thực trạng khung pháp lý về tài sản ảo, tiền điện tử, tiền ảo của Việt Nam, kinh nghiệm điều chỉnh của nước ngoài và tác động tới hệ thống pháp luật liên quan của Việt Nam nhằm nhận diện và xác định thái độ của cơ quan Nhà nước đối với các vấn đề pháp lý liên quan.

Thứ tư, cần xác định rõ các nhiệm vụ, công việc cụ thể và những định hướng để xây dựng, hoàn thiện pháp luật về tài sản ảo, tiền điện tử, tiền ảo nhằm đảm bảo tương ứng và các rủi ro liên quan để kiểm soát, giảm thiểu các rủi ro này nhưng không được ảnh hưởng đến sáng tạo và khởi nghiệp sáng tạo, đảm bảo bảo tính linh hoạt để phù hợp với sự thay đổi trong sự phát triển không ngừng của công nghệ thông tin, thương mại điện tử.

Tài liệu tham khảo:

1. Quốc hội, Bộ luật Hình sự 2015;
2. Chính phủ, Nghị định số 96/2014/NĐ-CP về xử phạt hành chính trong lĩnh vực tiền tệ và hoạt động ngân hàng, hành vi phát hành, cung ứng, sử dụng các phương tiện thanh toán không hợp pháp;
3. Đề án hoàn thiện khung pháp lý để quản lý, xử lý đối với các loại tài sản ảo, tiền điện tử, tiền ảo;
4. Thời báo Kinh tế Sài Gòn Online, Thủ tướng yêu cầu hoàn thiện khung pháp lý quản lý tiền ảo, truy cập <http://www.thesaigontimes.vn/163977/a.html>;
5. ThS. Nguyễn Phan Anh, Đánh giá xu hướng đầu tư vào tiền ảo và khuyến nghị đặt ra cho các nhà đầu tư, Tạp chí Tài chính số tháng 3/2018;
6. Bộ Tư pháp, Hội thảo "Xây dựng khung pháp lý về tiền ảo tại Việt Nam – Một số vấn đề đặt ra", tháng 4/2018.